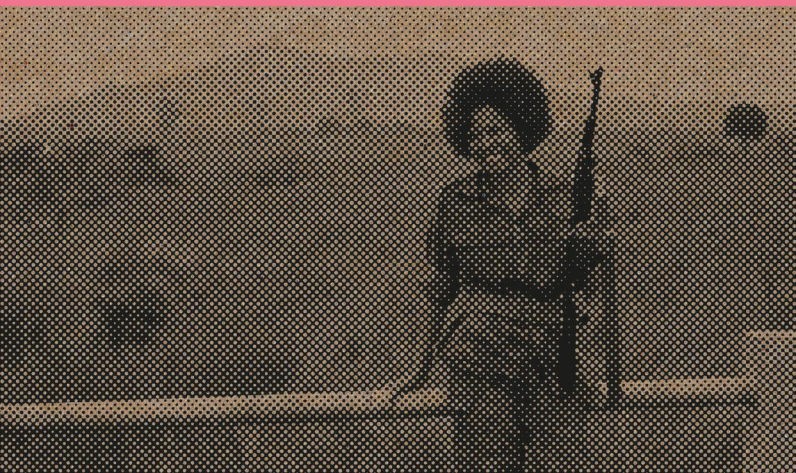

„Táto krajina zmizne.
Takto sa to celé skončí.“

Ďalší deň života

Ryszard
Kapuściński

absynt
prekliati/reportéri

absynt

Ryszard
Kapuściński
Další deň
života

Preklad: Patrik Orišek

Prekliati reportéri
Absynt 2020

Publikáciu z verejných
zdrojov podporil
Fond na podporu umenia

u. fond
na podporu
umenia

Vydanie publikácie
podporil Poľský
Inštitút Knihy

Copyright © by the Estate of Ryszard Kapuściński 2016.

All rights reserved.

Design & Layout © Pavlína Morháčová

Translation © Patrik Orišek

ISBN 978-80-8203-179-2

1. *Sme iba ľudia.*
40. *Kde strach sídlo má, zriedka spánok prebýva.*
53. *Nie všetci môžeme všetko.*
71. *Námorník rozpráva o vetroch, oráč o býkoch, vojak ráta svoje rany a pastier ovce.*
154. *Kým dýcham, dúfam.*
187. *Život je bdenie.*
303. *Vo vojne niet života.*
322. *Človek človeku vlkom.*
326. *Vojna prináša smrť.*
336. *Výsledky bitiek nie sú nikdy isté.*
338. *Dvakrát zvíťazí ten, kto vyhrá sám nad sebou.*
340. *Hannibal, vieš víťaziť, ale nevieš využiť víťazstvo!*
344. *Po porážke je jedinou spásou nedúfať v nijakú spásu!*
345. *Hoc porazení, ďalej víťazíme.*
349. *Kto bol ten, čo prvý vytiahol strašné meče?*

VERTE

latinské príslovia, sentencie a okridlené slová

Zatvárame mesto

Tri mesiace som býval v Luande v hoteli Tivoli. Z okna som mal výhľad na záliv a prístav. Pri brehu kotvilo niekoľko európskych zaoceánskych obchodných lodí. Ich kapitáni udržiavali rádiový kontakt s Európou a o tom, čo sa chystá v Angole, vedeli viac ako my, zavretí v obliehanom meste. Keď sa po svete rozšírila správa, že sa blíži bitka o Luandu, lode vyplávali na šire more a zastavili sa až na hraniciach horizontu. Spolu s nimi sa vzdalovala aj posledná nádej na záchranu, pretože útek po súši bol nemožný. Opakovane sa objavovala zvesť, že nepriateľ čochvíľa zbombarduje a znefunkční letisko. Vždy sa však ukázalo, že termín útoku na Luandu bol presunutý a flotila sa vracala do zálivu, kde ďalej márne čakala na náklad kávy a bavlny.

Pohyb lodí bol pre mňa dôležitým zdrojom informácií. Keď sa záliv vyprázdňoval, začínal som sa pripravovať na najhoršie. Načúval som, či sa neblíži ozvena delostreleckej kanonády. Premýšľal som, či nie je niečo pravdy na tom, čo si medzi sebou šuškali Portugalci – že v meste sa ukrýva dvetisíc vojakov Holdena Roberta, ktorí iba čakajú na rozkaz začať masakru. No lode po chvíli nepokoja znovu vplávali do zálivu a námorníkov, ktorých som nepoznal, som v myšlienkach vítal ako spasiteľov. Ich návrat na istý čas opäť sľuboval pokoj.

V susednej izbe bývali dvaja starci – don Silva, obchodník s diamantmi a jeho žena – dona Esmeralda, ktorá zomierala na rakovinu. Posledné dni prežívala bez pomoci a starostlivosti, nemocnice už boli zatvorené a lekári odcestovali. Jej

telo poskrúcané bolesťou sa strácalo v hromade podušiek. Báť som sa tam chodiť. Raz som vošiel dnu a spýtal sa, či jej neprekáža, že po nociach klepem na písacom stroji. Jej myseľ sa na chvíľu vytrhla z bolesti, ale iba natoľko, aby mi povedala: „Nie, Ricardo, mne už nič nezabráni dôjsť až na koniec.“

Don Silva chodil celé hodiny po chodbe. So všetkými sa hádal, nadával svetu, hrdlo mu puchlo od zlosti. Kričal dokonca aj na čiernych, hoci v tom čase sa k nim už všetci správajú slušne. Jeden z našich susedov si dokonca vypesťoval zvyk zastavovať celkom neznámych Afričanov, podávať im ruku a ponížene sa klaňať. Tí si mysleli, že ho vojna pripravila o rozum a rýchlo odchádzali. Don Silva čakal na príchod Holdena Roberta a vypytoval sa ma, čo o tom viem. Pohľad na vzdľaľujúce sa lode ho naplňal obrovskou radosťou. Mädlil si ruky, natahoval kríže, ukazoval umelé zuby. Aj napriek strašným horúčavám chodil vždy v teplom oblečení. V záhyboch saka mal všité celé ružence diamantov. Raz, keď sa zdalo, že FNLA stojí pred vchodom do hotela, mi v návale spokojnosti ukázal hrst' priesračných kamienkov, ktoré vyzerali ako nadrobno rozdrvené sklo. Boli to diamanty. V hoteli vraveli, že Silva na sebe nosí pol milióna dolárov. Starý mal rozpoltené srdce. Chcel utiecť aj so svojím bohatstvom, no bránila mu v tom choroba done Esmeraldy. Báť sa, že ak hneď neodíde, niekto ho udá a on príde o svoje poklady. Nikdy nevychádzal na ulicu, do dverí si chcel dať namontovať dodatočný zámok, ale všetci majstri už odišli a v Luande nebolo iného človeka, ktorý by to spravil.

Oproti mne býval mladý pár, Arturo a Mária. On bol koloniálnym úradníkom a ona pokojná mlčanlivá blondínka so zmyselne zahmlenými očami. Čakali na odchod, ale najskôr museli vymeniť angolské peniaze za portugalské, a to trvalo celé týždne, pretože pred bankami stáli kilometrové rady. Naša upratovačka, živá a milá starenka, dona Cartagina ma pobúreným šepotom informovala, že Arturo a Mária

spolu žijú nadivoko. To znamená, že žijú ako černosi, ako tí bezbožníci z MPLA. Na jej stupnici to bol najnižší stupeň degradácie a zneváženia bieleho človeka. Dona Cartagina tiež čakala na príchod Holdena Roberta. Nevedela, kde sa nachádzajú jeho vojská, preto zo mňa diskkrétne vyťahovala novinky. Vyzvedala, či píšem o FNLA dobre. Vravel som jej, že áno, že o ňom píšem s nadšením. Z vďačnosti mi vždy vyčistila izbu, až sa blýskala, a keď v meste nebolo čo piť, priniesla mi nevedno odkiaľ fľašu vody.

Mária sa ku mne správala ako ku človeku, ktorý sa chystá spáchať samovraždu, pretože som jej povedal, že zostávam v Luande až do dňa nezávislosti Angoly, do 11. novembra. Podľa nej dovedy v meste neostane kameň na kameni. Všetci umrú a vznikne tu veľký cintorín, na ktorom budú žiť len supy a hyeny. Radila mi, aby som rýchlo odišiel. Stavil som sa s ňou o fľašu vína, že prežijem a že sa 15. novembra o piatej popoludní stretneme v Lisabone v elegantnom hoteli Altis. Na dohovorené stretnutie som neprišiel načas. Na recepcii mi Mária nechala odkaz, že čakala a že na druhý deň s Arturom odchádzajú do Brazílie.

Hotel Tivoli praskal vo švíkoch, pripomínal naše povojnové stanice prepchaté davom, chvíľu nervóznym a chvíľu apatickým, s hromadami ledabolo zviazaných vriec. Všade razilo kyslotou, budovu vyplňala lepkavá, ťaživá dusnota. Ľudia sa potili od horúčavy a strachu. Vládla apokalyptická nálada, atmosféra vyčkávania na záhubu. Ktosi priniesol správu, že v noci zbombardujú mesto. Nieкто iný sa dozvedel, že černosi si vo svojich štvrtiach už brúsia nože a chcú ich vyskúšať na portugalských hrdlách. Každú chvíľu malo vypuknúť povstanie. Aké povstanie? – pypytoval som sa, aby som o tom mohol napísať do Varšavy. Nikto presne nevedel. Jednoducho povstanie, a to, aké, sa ukáže, keď vypukne.

Klebety všetkých vyčerpávali, trhali im nervy, odoberali schopnosť premýšľať. Mesto žilo v atmosfére hystérie, triaslo

sa od hrôzy. Ľudia nevedeli, ako si poradiť so skutočnosťou, ktorá ich obklopovala. Ako ju vysvetliť, ako si na ňu zvyknúť. Muži sa stretávali na hotelových chodbách a organizovali štábne porady. Prízemní pragmatici chceli hotel na noc zabarikádovať. Tí, ktorí mali širšie horizonty a schopnosť celistvého pohľadu na svet, tvrdili, že treba do OSN poslať depešu s apélom o intervenciu. Ale všetko, ako to majú Hispanci vo zvyku, sa končilo iba pri diskusiách.

Večer lietalo nad mestom lietadlo a zhadzovalo letáky. Bolo namalované na čierne, nebolo osvetlené ani označené. Letáky vraveli, že vojská Holden Roberta sú pred Luandou a možno už zajtra vstúpia do hlavného mesta. Aby sa im to ľahšie podarilo, vyzývajú obyvateľov, aby pozabíjali všetkých Rusov, Maďarov a Poliakov, ktorí velia oddielom MPLA a sú pôvodcami vojny a všetkých nešťastí, ktoré postihli trpiaci národ. Odohrávalo sa to v septembri, v celej Angole som bol jediným človekom z východnej Európy. V meste vyčíňali skupiny bojovníkov z PIDE, prichádzali do hotela a pýtali sa, kto v ňom býva. Boli beztrestní, v Luande nebola žiadna oficiálna moc a oni sa chceli mstiť za všetko – za klinčekovú revolúciu, za stratenú Angolu, za zničené kariéry. Každé zaklopanie na dvere by bolo pre mňa zlým znamením. Pokúšal som sa na to nemyslieť, je to jediný spôsob, ako zvládať podobné situácie.

Skupiny bojovníkov sa stretávali v nočnom bare Adao hneď za hotelom. Vždy tam bola tma, čašníci chodili s baterkami. Majiteľ baru, tučný, zničený playboy s červenými očami, ktoré zakrývali opuchnuté viečka, ma raz zobral do svojej kancelárie. Steny boli od podlahy po strop vyplnené policami, na ktorých stálo dvestodvadsaťšesť druhov whisky. Zo šuplíka v písacom stole vytiahol dva revolvery a položil ich pred seba.

Spokojný budem, až keď nimi zabijem desiatich komunistov, povedal.

Pozeral som sa naňho, usmieval som sa a čakal, čo urobí. Cez dvere bolo počuť hudbu, skupiny bojovníkov sa zabávali s opitými mulatkami. Tučniak schoval revolvery a zatresol šuplík. Dodnes neviem, prečo ma nechal na pokoji. Možno patrilo k ľuďom, akých som stretával často – k ľuďom, ktorým väčší pôžitok ako zabíjanie prinášalo vedomie, že môžu zabíjať, ale nerobia to.

Celý september som chodieval spať s pocitom neistoty, nevedel som, čo sa môže stať v noci alebo na druhý deň. Obšmietalo sa okolo mňa niekoľko zvláštnych typov, rozoznával som už ich tváre. Ustavične sme sa stretali, ale neprehodili sme ani slovo. Nevedel som, čo robiť. Najskôr som sa rozhodol bdiť, nechcel som, aby ma zaskočili v spánku. Ale uprostred noci napätie slablo a ja som zaspával oblečený a v topánkach na veľkej posteli, ktorú predtým krásne ustlala dona Cartagina.

MPLA ma nemohlo ochrániť: tí ľudia boli ďaleko, v afrických štvrtiach, alebo ešte ďalej, na fronte. Európska štvrť, v ktorej som býval, im ešte nepatrila. Preto som rád jazdil na front, bolo tam bezpečnejšie, normálnejšie. Ale výlet na front sa mi pritrafil len zriedka. Nikto, dokonca ani ľudia zo štábu nevedeli presne určiť, kde sa nachádza. Nemali komunikačné prostriedky ani spojenie. Malé, osamelé oddiely nevytvorených, začínajúcich partizánov boli stratené v obrovských, zradných priestoroch, kde sa chaoticky premiestňovali bez akéhokoľvek plánu a logiky. Tú vojnu viedol každý sám, každý bol odkázaný sám na seba.

Každý deň o deviatej večer sa ozývala Varšava. V telexe, ktorý stál na recepcii, sa rozsvietilo svetlo a prístroj začal vyklepávať signál:

814251 PAP PL DOBRY VECER MOZETE ODOSIELAT

alebo

KONECNE SA NAM PODARILO SPOJIT

alebo

DOSTANEME DNES NIECO? PLS PIS PIS

Odpovedal som:

OK OK MOM SVP

a zapol som pásku s textom depeše.

Deviata hodina večer bola pre mňa najdôležitejšou chvíľou dňa, rituálom, ktorý sa opakoval každý večer. Písal som denne, písal som z tých najegoistickejších dôvodov. Prekonával som vnútornú ľahostajnosť a depresiu, len aby som odoslal kratučkú depešu a udržal spojenie s Varšavou. To jediné ma zachraňovalo pred samotou a pocitom opustenosti. Ak som mal čas, stál som pred telexom dávno pred deviatou. Rozsvecujúce sa svetlo vo mne vyvolávalo nadšenie, aké v človeku stratenom na púšti vyvoláva nečakane objavený prameň vody. Pokúšal som sa tieto seansy predlžovať všetkými možnými spôsobmi. Podrobne som opisoval všetky boje. Pýtal som sa, aké je doma počasie a sťažoval sa, že nemám čo jesť. No nakoniec vždy prichádzala chvíľa, keď Varšava napísala:

PRIJEM DOBRY SPOJIME SA ZAJTRA O 20.00
GMT PEKDAK BY BY

Svetlo zhaslo a ja som bol opäť sám.

Luanda zomierala inak ako európske mestá počas vojny. Neboli tu nálety, potláčanie vzbúr, ničenie celých mestských štvrtí. Neboli tu cintoríny na uliciach a námestiach. Nespomínam si na jediný požiar. Mesto umieralo, tak ako hynie oáza, v ktorej vyschli studne, vyľudňovalo sa, upadalo do letargie, odchádzalo do zabudnutia. Ale tá agónia prišla až neskôr, teraz všade panoval horúčkovitý pohyb. Všetci sa ponáhľali, všetci odchádzali! Každý sa pokúšal odletieť najbližším lietadlom do Európy, do Ameriky, kamkoľvek. Do Luandy sa schádzali Portugalci z celej Angoly. Z najvzdialenejších kútov prichádzali karavány áut naložené ľuďmi a baťožinou. Zarastení muži, strapaté ženy v pokrkvanej šatách, špinavé a ospalé deti. Na ceste sa utečenci spájali do dlhých radov, v ktorých prechádzali krajinou, čím ich bolo viac, tým to bolo bezpečnejšie. Spočiatku v Luande obsadzovali hotely, ale potom, keď už neboli voľné miesta, smerovali priamo na letisko. Okolo letiska vzniklo kočovnicke mestečko bez ulíc a domov. Ľudia bývali pod holým nebom, boli ustavične mokří, pretože stále lialo. Žili teraz horšie ako černosi v africkej štvrti, ktorá susedila s letiskom, ale prijímali to apaticky, s moróznou odovzdanosťou, nevediac, koho preklínať za svoj osud. Salazar už nežil, Caetano utiekol do Brazílie a v Lisabone sa neustále menila vláda. Všetkému bola na vine revolúcia, predtým predsa vládol pokoj. Teraz vláda sľúbila čiernym slobodu a oni sa medzi sebou rujú, pália a zabíjajú. Nemajú schopnosť vládnuť. Vypiť si a potom celý deň prespať, to áno. To sú čierni. Navešajú na seba koráliky a sú spokojní. Pracovať? Tu nikto nepracuje. Oni žijú ako pred sto rokmi. Pred akými sto rokmi, pane? Ako pred tisíc rokmi! Videl som takých, čo žili ako pred tisícročím. Ale ako môžete vedieť, čo bolo pred tisíc rokmi? Isteže môžem, každý predsa vie, ako to vtedy bolo. Táto krajina zmizne. Kúsok si zoberie Mobutu, kúsok tí z juhu. Takto sa to celé skončí. Už aby sme odtiaľto odleteli. Aby sme sa na to už viacej nemuseli pozerieť. Nechal

som tu štyridsať rokov práce. Všetku svoju silu. Kto mi ju teraz vráti? Myslíte si, pane, že život možno začať odznova?

Ludia sedia na vreciach zakrytí igelitom, pretože mrholí. Premýšľajú, dumajú. Občas v tom odvrhnutom dave, ktorý tu vegetuje celé týždne, vzbĺkne iskra vzbury. Ženy zbijú vojakov, ktorí majú udržiavať poriadok, muži sa pokúsia uniesť lietadlo, aby sa svet dozvedel, akí sú už z toho zúfalí. Nikto nevie, kedy a kam odtiaľto odletí. Panuje tu strašný neporiadok. Zorganizovať Portugalcov je ťažké, sú to vyhlásení individualisti, povahy, ktoré nedokážu žiť na malom priestore v jednote. Prednosť majú tehotné ženy. Prečo ony? Som azda horšia, že som porodila pred pol rokom? Dobré, prednosť majú tehotné ženy a ženy s dojčatami. Prečo ony? Som horšia, lebo môj syn má tri roky? Dobré, prednosť majú ženy s deťmi. Áno? A ja tu mám umrieť iba preto, že som muž? Sú silnejší, pchajú sa do lietadla, a tak si ženy s deťmi ľahnú na betón pod kolesá, aby piloti nemohli odštartovať. Prichádza vojsko, vyženie mužov a prikáže ženám, aby nastúpili. A tie do lietadla triumfálne vchádzajú po schodoch ako oddiel víťazov do práve dobytého mesta.

Nech najskôr odletia tí, čo sa psychicky zrútili. Výborne, keby nebolo vojny, už dávno by som bol zavretý v blázinci. A nás pri Carmone napadol oddiel divochov, všetko nám zobrali, zbili nás a chceli nás postrieľať. Ešte dnes sa celá trasiem. Zbláznim sa, ak odtiaľto ihneď neodletím. Milí moji, poviem vám len toľko, že som stratil všetko, čo som mal. Okrem toho ma u nás v Lumbale dvaja vojaci z UNITY ťahali po zemi za vlasy a tretí mi ku spánku priložil hlaveň samopal. Myslím si, že je to dostatočný dôvod na to, aby som stratil rozum.

Žiadne kritérium nezískalo podporu väčšiny. Zúfalý dav sa tlačil do každého pristaveného lietadla. Trvalo hodiny, kým sa dohodlo, kto v ňom bude sedieť. Na druhý koniec sveta je potrebné letecky prepraviť pol milióna utečencov